

УДК 338.436 (477)

Д. М. Шмаров,
аспірант, Луцький національний технічний університет

РЕГІОНАЛЬНІ ПРІОРИТЕТИ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕРЕРОБНО-ХАРЧОВИХ ВИРОБНИЦТВ У КОНТЕКСТІ ЇХ КОМПЛЕКСНОГО РОЗВИТКУ

D. Shmarov,
Postgraduate student, Lutsk National Technical University

REGIONAL PRIORITIES OF INVESTMENT SUPPORT FOR FOOD PRODUCTION AND PROCESSING INDUSTRIES IN THE CONTEXT OF THEIR INTEGRATED DEVELOPMENT

Обґрунтовано, що вагомим чинником підвищення рівня ефективності виробничо-господарської діяльності переробно-харчових виробництв є комплексне використання сільськогосподарської сировини, що дозволяє знизити сукупні витрати на одиницю готової продукції у зв'язку із зменшенням безповоротних втрат матеріальних ресурсів і отримати конкурентні переваги на цільових ринках. Встановлено, що підвищення рівня комплексності розвитку переробно-харчових виробництв знаходиться у прямій залежності від оновлення виробничо-технічної бази переробки сільськогосподарської сировини, що потребує суттєвого нарощення інвестиційних вливань у модернізацію та реконструкцію основного капіталу підприємств харчової промисловості. Доведено, що територіальні відмінності у природнокліматичних умовах ведення сільськогосподарського виробництва вимагають застосування диференційованого підходу до обґрунтування регіональних пріоритетів інвестиційного забезпечення комплексного розвитку переробно-харчових виробництв.

It has been substantiated that an integrated use of agricultural raw materials allowing to reduce aggregate costs per unit of finished products in connection with the reduction of irreversible losses of material resources and obtaining competitive advantages on target markets is a significant factor for improving the efficiency level of production and commercial operations of food production and processing industries. It has been established that increasing the level of integration of food production and processing industries is directly dependent on the updating of the production and technical basis for processing of agricultural raw materials, which requires a significant increase of investment inflows into the modernization and reconstruction of the fixed capital of food industry enterprises. It has been proven that territorial differences in natural and climatic conditions of agricultural production require the usage of a differentiated approach to the justification of regional priorities of investment support for the integrated development of food production and processing industries.

Ключові слова: переробно-харчові виробництва, комплексний розвиток, сільськогосподарська сировина, капітальні інвестиції, прямі іноземні інвестиції, інтеграція.

Key words: food production and processing industries, integrated development, agricultural raw materials, capital investment, foreign direct investment, integration.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Для регіонів України, які мають чітко виражену аграрну спеціалізацію, розвиток переробно-харчових виробництв, що забезпечують на основі переробки сільськогосподарської сировини виробництво продукції з високою часткою

доданої вартості, у найближчій перспективі стане базовим чинником активізації ділової активності і структурної перебудови регіонального господарства в цілому. На сьогодні ще не сформовано відповідних передумов для забезпечення нової якості переробки сільськогосподарської сировини і виробництва готових харчових продуктів у відповідності з міжнародними регламентами та стандартами через обме-

женість джерел інвестиційного забезпечення оновлення основного капіталу та низький рівень комплексності використання наявного ресурсно-виробничого потенціалу.

Саме комплексний розвиток переробно-харчових виробництв дасть змогу суттєво підвищити рентабельність виробничо-господарської діяльності та розширити номенклатуру готової продукції завдяки результативному використанню вторинної сільськогосподарської сировини. Враховуючи територіальну неоднорідність України як стосовно природнокліматичних і природно-ресурсних передумов сільськогосподарського виробництва, так і техніко-технологічного рівня переробно-харчових виробництв, потребують диференціації регіональні пріоритети інвестування проектів модернізації харчової промисловості та підвищення рівня комплексності використання сільськогосподарської сировини.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У працях вітчизняних вчених таких як М. Барановський, І. Дашко, Л. Дейнеко, Д. Крисанов, Л. Мармуль, М. Сичевський, О. Шубравська, А. Юзефович та інших [1—8] розглядаються регіональні особливості розвитку харчової промисловості, перспективи та стратегічні напрями нарощування інноваційного потенціалу переробно-харчовими виробництвами, завдання і виклики розвитку агро продовольчого виробництва через призму гармонізації міжнародних регламентів та стандартів якості і безпечності продукції та імплементації Цілей сталого розвитку 2030 у частині відтворення природно-ресурсного потенціалу.

Відмінність між домінуючими типами ґрунтів у розрізі регіонів України великою мірою і детермінувала структуру регіональних агропродовольчих комплексів, оскільки природна родючість ґрунтів визначила сільськогосподарську спеціалізацію і відповідно ресурсну базу переробно-харчових виробництв. В Україні, на думку М. Барановського, можна виділити п'ять груп регіонів, які характеризуються певними особливостями розвитку харчової промисловості. Найбільш гострими диспропорціями на ринках продовольчих товарів вирізняються центральні та західні регіони України. При цьому у перших такі диспропорції викликані значними обсягами виробництва продовольчих товарів, у других — підвищеними обсягами споживання при незначних масштабах виробництва.

Виявлені вище регіональні особливості розвитку харчової промисловості мають враховуватися при розробці стратегічних цілей і конкретних завдань реформування агропродовольчої сфери країни та її окремих територій [1]. Погоджуючись з тим, що мають місце диспропорції на ринках продовольчих товарів в окремих регіонах, варто зазначити, що західні регіони, незважаючи на гірші умови сільськогосподарського виробництва, мають більш значні конкурентні переваги за рахунок близькості кордонів країн ЄС та отримують додатковий ефект за рахунок логістичних факторів.

Водночас у більшості регіонів прикметною рисою розвитку переробно-харчових виробництв є недостатній рівень комплексності використання сільськогосподарської сировини, що супроводжується утворенням значних обсягів рослинних і тваринних відходів, які наповнюючи поля фільтрації та полігони призводять до негативного впливу на довкілля. У нинішніх умовах для збільшення виходу кінцевої харчової продукції, на переконання І. Дашко та Т. Сторчоус, доцільно стимулювати комплексну переробку сировини. Щоб вирішити таку проблему, треба реструктуризувати підприємства, підвищити ефективність виробництва, розробити паритетний ціновий механізм і запровадити його при закупівлі сировини та реалізації кінцевої продукції, забезпечити конкурентоспроможність вітчизняних виробів на внутрішньому і зовнішньому ринках. У свою чергу, для цього необхідно здійснити заходи щодо реконструкції та технічного переозброєння, поліпшення на їх основі асортименту і якості продукції [3].

При цьому необхідно зазначити, що підвищення рівня комплексності переробки сировини вимагає оновлення виробничо-технічної бази виробництва та впровадження сучасних технологічних процесів, а це стане можливим за умови диверсифікації форм та методів і нарощення обсягів інвестування.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є обґрунтування регіональних пріоритетів інвестиційного забезпечення переробно-харчових виробництв з метою формування сучасної техніко-технологічної бази переробки сільськогосподарської сировини, яка дозволить підвищити рівень комплексного використання матеріальних ресурсів і забезпечити зростання рівня капіталізації агропродовольчого бізнесу в цілому.

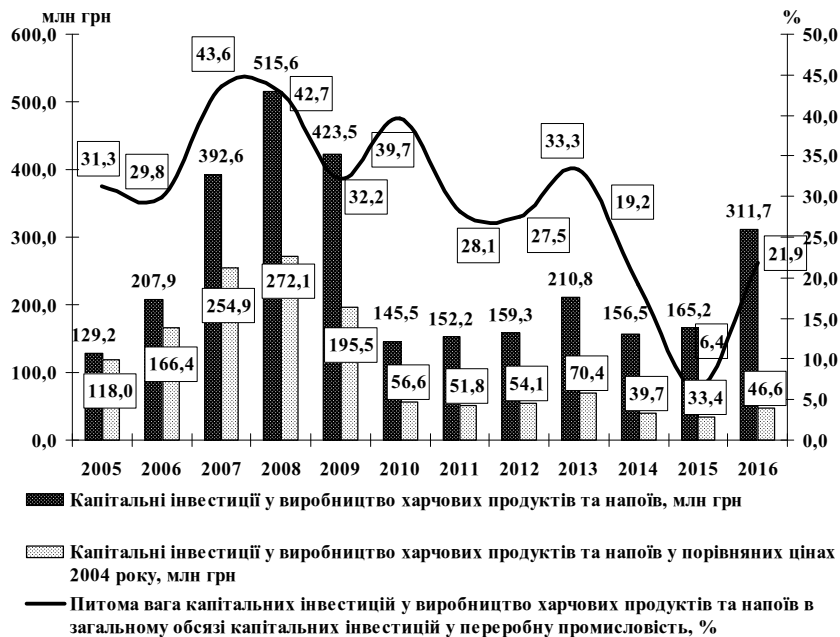

Рис. 1. Капітальні інвестиції у виробництво харчових продуктів та напоїв у Волинській області (розраховано за даними Головного управління статистики у Волинській області)

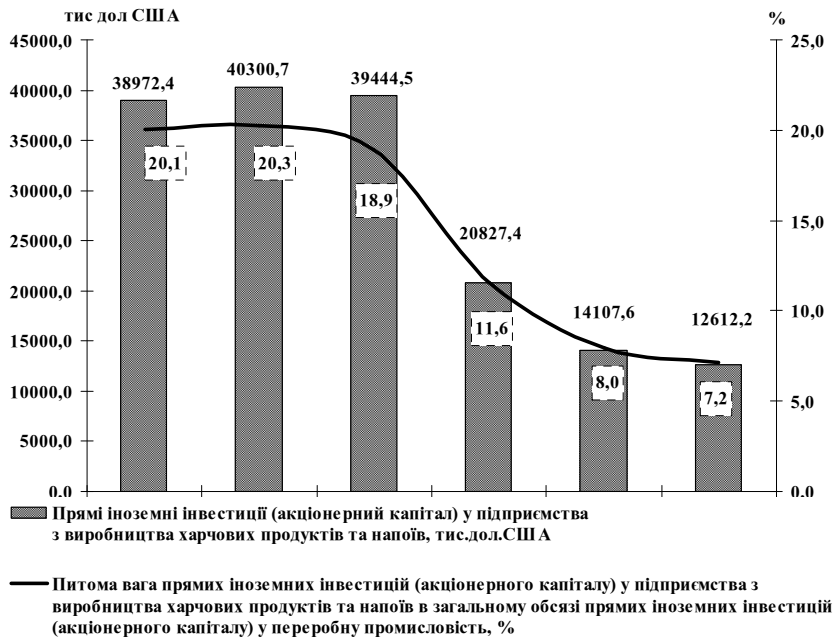
ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Репрезентативною в плані наявності значних резервів розширеного відтворення потенціалу переважної більшості переробно-харчових сегментів регіонального АПК є Волинська область. Виходячи зі структури господарського комплексу та природнокліматичних умов розвитку сільськогосподарського виробництва базовою ланкою господарства цього регіону слід вважати виробництво харчових продуктів та напоїв з огляду на наближеність до переробних потужностей місць виробництва сировини, а також наявність достатньої кількості трудових ресурсів та близькість ринків Європейського Союзу. Введення додаткових потужностей виробництва продуктів та напоїв великою мірою залежить від залучення у цю ланку господарського комплексу капітальних інвестицій, що вимагає удосконалення інституціонального середовища інвестиційного процесу у переробно-харчовому сегменті регіонального агропромислового комплексу.

У період 2005—2016 рр. у динаміці залучення капітальних інвестицій у виробництво харчових продуктів та напоїв можна виокремити декілька основних фаз (рис. 1). Фаза зростання (2005—2008 рр.). Зокрема у 2008 році порівняно з 2005 роком обсяги капітальних інвестицій, залучених у виробництво харчових продуктів та напоїв, збільшилися у 3,9 разу, що пов'язано із закріпленням проявів макроекономічної стабілізації та підвищенням рівня концентрації інвестицій у переробно-харчових виробництвах.

Фаза спаду (2009—2015 рр.). Зокрема у 2015 році порівняно з 2009 роком обсяг капітальних інвестицій у виробництво харчових продуктів та напоїв зменшився у 2,5 разу, що великою мірою зумовлено впливом глобальної фінансової кризи на розвиток переробно-харчових виробництв та загостренням протистояння на Сході України. Є велике сподівання, що у 2016 році все ж таки було переломлено спадний тренд в динаміці капітальних інвестицій у виробництво харчових продуктів та напоїв. Зокрема у 2016 році порівняно з 2015 роком обсяг капітальних інвестицій у виробництво харчових продуктів та напоїв збільшився в 1,8 разу, що пов'язано із загостренням глобальної продовольчої кризи та намаганням окремих глобальних гравців ринку продовольства диверсифікувати власні ризики за рахунок розширення географії виробництва.

Незважаючи на позитивні зрушення в динаміці номінальних капітальних інвестицій у виробництво харчових продуктів та напоїв у порівнянних цінах проривного результату не досягнуто. Зокрема у 2016 році обсяг капітальних інвестицій у порівнянних цінах 2004 року у виробництво харчових продуктів та напоїв склав 46,6 млн грн, що у 2,5 разу менше показника 2005 року та в 4,2 разу менше відповідного показника 2009 року. Про відсутність кардинальних поліпшень у фінансуванні капітальних інвестицій у виробництво харчових продуктів та напоїв свідчить також динаміка показника питомої ваги капітальних інвестицій у виробництво харчових продуктів та напоїв в

Рис. 2. Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) у підприємства з виробництва харчових продуктів та напоїв у Волинській області на 1 січня відповідного року (розраховано за даними Головного управління статистики у Волинській області)

загальному обсязі капітальних інвестицій у переробну промисловість.

Зокрема у 2005 році цей показник становив 31,3 %, у 2009 — 32,2 %, у 2012 — 27,5 %, а у 2016 — 21,9 %. Тобто у 2016 році порівняно з 2005—2009 роками відбулося суттєве зменшення питомої ваги капітальних інвестицій у виробництво харчових продуктів та напоїв у загальному обсязі капітальних інвестицій у переробну промисловість, що є свідченням того, що зростання капітальних інвестицій в інші сегменти переробної промисловості відбувається більш прискореними темпами.

У динаміці прямих іноземних інвестицій у підприємства з виробництва харчових продуктів та напоїв за 2012—2017 рр. у цілому спостерігалася низхідна тенденція. Зокрема у 2012 році обсяг прямих іноземних інвестицій у підприємства з виробництва харчових продуктів та напоїв складав 39 млн дол. США, у 2014 році — 39,4 млн дол. США, у 2016 році — 14,1 млн дол. США, а у 2017 році — 12,6 млн дол. США (рис. 2).

Тобто на 01.01. 2017 році порівняно з 01.01. 2012 року спостерігається інтенсивне виведення прямих іноземних інвестицій з підприємств з виробництва харчових продуктів та напоїв, що негативним чином відображається на перспективах модернізації і реконструкції переробно-харчових виробництв у цілому. Також динаміка прямих іноземних інвестицій (ак-

ціонерного капіталу) у підприємства з виробництва харчових продуктів та напоїв відобразилася на динаміці питомої ваги прямих іноземних інвестицій у переробно-харчові виробництва в загальному обсязі прямих іноземних інвестицій у переробну промисловість. Зокрема у 2012 році даний показник становив 20,1 %, у 2014 році — 18,9 %, у 2016 році — 8,0 %, а у 2017 році — 7,2 %.

Виходячи з результатів аналізу основних тенденцій залучення капітальних інвестицій у виробництво харчових продуктів та напоїв і динаміки прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) у переробний сегмент АПК Волинської області, є підстави констатувати, що в останні роки спостерігається згортання інвестиційної активності в секторі переробно-харчових виробництв, що пов'язано з наданням

пріоритету в інвестуванні проектам, які передбачають вирощування сільськогосподарських культур. Сприятлива для українських експортерів кон'юнктура світового ринку сільськогосподарської сировини робить сільськогосподарське виробництво одним з найбільш інвестиційно привабливих видів діяльності як в цілому по країні, так і по більшості регіонів.

Переломлення такого тренду стане можливим, коли сформується сприятливі передумови для інвестування проектів модернізації і реконструкції переробно-харчових виробництв, що дозволить збільшити обсяги виробництва продукції з високою доданою вартістю і підвищити рівень капіталізації агропродовольчого бізнесу. Каталізатором інвестиційної активності у переробному сегменті АПК Волині може стати налагодження переробки відходів сільськогосподарського виробництва на базі великих сільськогосподарських товаровиробників, які внаслідок сприятливої кон'юнктури на їх продукцію мають значні інвестиційні можливості для розширення виробничих потужностей, зокрема в частині переробки вторинної сільськогосподарської сировини.

Вторинна сільськогосподарська сировина виступає матеріальним субстратом для виробництва паливних ресурсів, зокрема паливних брикетів, що можуть використовуватись як для задоволення власних потреб (опалення виробничих корпусів і приміщень, так і для потреб

місцевого самоврядування, зокрема обігріву об'єктів комунальної та соціальної інфраструктури). Окремі види сільськогосподарської сировини є ресурсною базою для виробництва біоетанолу, яке може бути налагоджене на базі великих сільськогосподарських виробників, так і на незадіяних площадках окремих переробно-харчових виробництв. Надати додаткових імпульсів процесам інвестування виробництва біоетанолу може внесення необхідних змін у вітчизняне законодавство, які передбачатимуть обов'язковість добавок біопалива до паливних продуктів.

Виходячи з викладеного вище та враховуючи сучасні тренди у глобальному агропродовольчому просторі, варто взяти на озброєння твердження вчених Інституту продовольчих ресурсів НААН України про те, що ключовим завданням інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості є впровадження нових технологій виробництва та зберігання, які дають змогу створювати якісну й безпечну продукцію, а також виробництва альтернативних джерел енергії з продуктів і відходів харчової промисловості [7].

Забезпечення комплексного розвитку переробно-харчових виробництв Волинської області значною мірою пов'язується з відновленням традиційної сільськогосподарської спеціалізації адміністративних районів, особливо Поліської зони. Домінування супіщаних та дерново-підзолистих ґрунтів, а також значні площі ренатуралізованих осушених сільськогосподарських угідь створюють сприятливі передумови для відновлення традиційних посівних площ льону-довгунця, льону олійного, продовольчого жита, а також поступового відтворення потенціалу м'ясного скотарства, що у свою чергу, зумовить потребу у відновленні переробних потужностей, а це диверсифікація діяльності великих сільськогосподарських товаровиробників, створення сучасних переробно-харчових виробництв і в результаті додаткові надходження до бюджетів різного таксономічного рівня та нові робочі місця. Відповідна популяризація такого роду проектів регіональними органами державного управління однозначно забезпечить залучення великих обсягів як вітчизняних, так і закордонних інвестицій.

Значні перспективи комплексного розвитку переробно-харчових виробництв Волинської області пов'язані з підвищенням ефективності функціонування цукрових заводів, зокрема за рахунок розроблення і освоєння виробництвами технології комплексної переробки цукрових буряків з отриманням цукру білого

першої категорії, альтернативних видів палива, бетаїну [7].

Забезпечення комплексного розвитку переважної більшості переробних сегментів АПК Волинської області пов'язується з формуванням виробничо-технічної бази утилізації вторинної сільськогосподарської сировини, оскільки переробно-харчові виробництва продукують значні обсяги тваринних та рослинних відходів, які в теперішніх умовах, як правило, спрямовуються на поля фільтрації та полігони відходів. Матеріально-речовий субстрат відходів переробно-харчових виробництв є відновним джерелом виробництва теплової енергії, що при відповідному виробничо-технічному забезпеченні дасть змогу на порядок збільшити обсяги виробництва твердого, рідкого та газоподібного біологічного палива, а це вагомий фактор зниження енергомісткості у зв'язку із зменшенням обсягів використання як джерела енергії викопних вуглеводнів та чинник диверсифікації виробничо-господарської діяльності в цілому. Тому проекти утилізації відходів переробно-харчових виробництв є одним з основних регіональних пріоритетів інвестиційного забезпечення комплексного розвитку агропродовольчого виробництва.

ВИСНОВКИ

І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Характерною рисою агропромислового комплексоутворення в Україні є наявність територіальних відмінностей у природнокліматичних умовах сільськогосподарського виробництва та рівнях техніко-технологічного розвитку і видової структури переробно-харчових виробництв. Це вимагає використання диференційованого підходу до вибору регіональних пріоритетів інвестиційного забезпечення модернізації та реконструкції основного капіталу переробно-харчових виробництв, щоб максимальною мірою врахувати виробничо-технічні, природно-ресурсні та організаційно-економічні передумови залучення сільськогосподарської сировини в агропродуктові ланцюги доданої вартості. Виходячи з існуючого техніко-технологічного рівня переробки сільськогосподарської сировини та враховуючи потенційні можливості переробно-харчових виробництв у зв'язку з диверсифікацією виробництва, пріоритетним напрямом розвитку переробного сегмента регіональних агропромислових комплексів є забезпечення комплексного використання наявних матеріальних ресурсів, у першу чергу рослинницької та тваринницької продукції.

Підвищення рівня комплексності розвитку переробно-харчових виробництв вимагає нарощення обсягів інвестування проектів модернізації та реконструкції активної і пасивної частини основного капіталу. Внаслідок посилення сировинної спрямованості національного АПК переважна більшість інвестицій направляється в сектор сільськогосподарського виробництва, а не в сектор переробки. Зокрема у Волинській області у 2014—2016 роках порівняно з 2009 роком відбулось суттєве зменшення обсягів залучення капітальних інвестицій у виробництво харчових продуктів, а також продовжувалось виведення прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) із переробного сегмента регіонального АПК.

Подолання такого негативного тренду в інвестуванні переробно-харчових виробництв великою мірою пов'язане з реалізацією великими сільськогосподарськими товаровиробниками проектів, які передбачають комплексне використання сільськогосподарської сировини, в тому числі використання відходів для виробництва біологічного палива.

Література:

1. Барановський М.О. Регіональні особливості розвитку харчової промисловості України // Економіка харчової промисловості. — 2013. — № 4. — С. 26—31.

2. Вудвуд В.В., Шуткевич Т.М. Проблеми виробництва харчової промисловості України в сучасних умовах господарювання // Молодий вчений. — 2015. — № 2 (17). — С. 17—20.

3. Дашко І.М., Сторчоус Т.В. Сучасний стан та особливості розвитку підприємств харчової промисловості // Економіка харчової промисловості. — 2013. — № 1 (17). — С. 13—18.

4. Крисанов Д.Ф., Водянка Л.Д. Стратегії нарощування інноваційного потенціалу підприємствами харчової промисловості // Економіка і прогнозування. — 2015. — № 1. — С. 89—104.

5. Мармуль Л.О. Інноваційні засади розвитку харчової промисловості України. Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. — 2015. — № 1. — С. 61—66.

6. Ушкаренко Ю.В., Петлюченко В.В. Перспективи розвитку виробництва продукції харчової промисловості // Інноваційна економіка. — 2013. — № 7. — С. 9—11.

7. Харчова промисловість України: стратегічні аспекти розвитку: монографія. — Інститут продовольчих ресурсів НААН України. — К., Аграр. наука, 2016. — 380 с.

8. Шубравська О.В. Розвиток агропродовольчого виробництва України: завдання і виклики // Економіка АПК. — 2016. — № 4. — С. 5—12.

References:

1. Baranovs'kyi, M.O. (2013), Regional'ni osoblyvosti rozvytku kharchovoyi promyslovosti Ukrainy [Regional peculiarities of food industry development in Ukraine]. Ekonomika kharchovoyi promyslovosti, no. 4, pp. 26—31 [in Ukrainian].

2. Vudvud, V.V. Shutkevych, T.M. (2015), Problemy vyrobnytstva kharchovoyi promyslovosti Ukrainy v suchasnykh umovakh hospodaryuvannya [Problems of Ukrainian food industry under the modern economic conditions]. Molodyy vchenyy, no. 2 (17), pp. 17—20 [in Ukrainian].

3. Dashko, I.M. Storchous, T.V. (2013), Suchasnyy stan ta osoblyvosti rozvytku pidpryyemstv kharchovoyi promyslovosti [Current state and peculiarities of development of food industry enterprises]. Ekonomika kharchovoyi promyslovosti, no. 1 (17), pp. 13—18 [in Ukrainian].

4. Krysanov, D.F. Vodyanka, L.D. (2015), Stratehiyi naroshchuvannya innovatsiynoho potentsialu pidpryyemstvamy kharchovoyi promyslovosti [Strategies for increasing innovative potential by food industry enterprises]. Ekonomika i prohnozuvannya, no. 1, pp. 89—104 [in Ukrainian].

5. Marmul', L.O. (2015), Innovatsiyni zasady rozvytku kharchovoyi promyslovosti Ukrainy [Innovative principles of food industry development in Ukraine]. Naukovi pratsi Poltavskoyi derzhavnoyi ahrarynoyi akademiyi, no. 1, pp. 61—66 [in Ukrainian].

6. Ushkarenko, Yu.V. Petlyuchenko, V.V. (2013), Perspektyvy rozvytku vyrobnytstva produktsiyi kharchovoyi promyslovosti [Prospects for the development of food industry products]. Innovatsiyna ekonomika, no. 7, pp. 9—11 [in Ukrainian].

7. Kharchova promyslovist' Ukrainy: stratehichni aspekty rozvytku [Food industry in Ukraine: strategic aspects of development]. Instytut prodovol'chyykh resursiv NAAN Ukrainy, Kyiv, Ahrar. Nauka, 2016, 380 p. [in Ukrainian].

8. Shubravs'ka, O.V. (2016), Rozvytok ahroprodovol'choho vyrobnytstva Ukrainy: zavdannya i vyklyky [Development of Ukrainian agricultural production: tasks and challenges]. Ekonomika APK, no. 4, pp. 5—12 [in Ukrainian].
Стаття надійшла до редакції 10.08.2018 р.